

ХИЛ ХАМГААЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН АЛБА ХААГЧДЫН ҮЙЛДСЭН ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН, ХҮЧИН ЗҮЙЛ

CAUSES AND FACTORS OF CRIMES COMMITTED BY BORDER SECURITY PERSONNEL

Г.Болор-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн багш, доктор (Ph.D), цагдаагийн хошууч

Bolor-Erdene G.

University of internal affairs, Mongolia Department of criminal justice and criminology teacher doctor (Ph.D), Police Major

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлд хил хамгаалах байгууллагын алба хаагчдаас үйлдсэн, холбогдон шалгагдсан гэмт хэргийн шалтгаан, түүнд нөлөөлсөн хүчин зүйлийг тодорхойлж, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж боловсруулж, социологийн болон сэтгэл зүйн онолын үүднээс гэмт хэргийн шалтгаан, хүчин зүйлийг тайлбарласан.

Abstract: In this article, it is possible to determine the causes of the crimes committed by the officers of the Border Guard Organization, to determine the measures that can be taken to prevent crimes, and the causes of crimes are explained from the perspective of sociological and psychological theories.

Түлхүүр үгс: Застав, социологийн болон сэтгэл зүйн судалгаа, хил хамгаалах байгууллага, хилийн отряд, хилийн харуул.

Keywords: Outposts, sociological and psychological research, border protection organizations, border detachments, border guards.

Удиртгал

Хил хамгаалах байгууллага нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлого, Монгол Улсын Олон Улсын гэрээ, хэлэлцээрүүд, Монгол Улсын хилийн тухай хууль, Монгол Улсын хил хамгаалалтын дүрэм, Монгол Улсын хил хамгаалалтад иргэдийг оролцуулах журам, Бүсчилсэн хил хамгаалах хөтөлбөр, Хил хамгаалах байгууллагын хөгжлийн стратеги хөтөлбөрийн дагуу улсын хил хамгаалалтыг хугацаат болон гэрээт цэргийн алба хаагчид, ахлагч, офицер гэсэн бүрэлдэхүүнээр зохион байгуулж байна. Сүүлийн жилүүдэд Хил хамгаалах байгууллагын алба хаагчдаас үйлдсэн гэмт хэргийн талаарх мэдээлэл нийгмийн сүлжээнд нэлээдгүй маргаан дагуулсан асуудлын нэг болж байна.

Цагдаагийн ерөнхий газрын статистик мэдээгээр 2011-2021 оны хооронд хил хамгаалах байгууллагын 123 ажилтан, алба хаагч 108 гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдсан бөгөөд жилд дунджаар 12 ажилтан, албан хаагч 10 гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдсан мэдээтэй байна. Уг тоон үзүүлэлтээс харахад, хил хамгаалах чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг ажилтан, албан хаагчдаас гэмт хэрэг үйлдэх явдал харьцангуй ихссэн, цаашид нэмэгдэх хандлагатай байгаа учир алба хаагчдаас үйлдсэн гэмт хэргийн шалтгааныг тогтоохоор зорилгоор 300 гаруй хугацаат цэргийн албан хаагч, ахлагч, офицер бүрэлдэхүүний дунд социологийн болон сэтгэл зүйн судалгаа явуулж, дүн шинжилгээ хийлээ.

Үндсэн хэсэг

1. Социологийн судалгааны үр дүн

Судалгаанд оролцсон офицер бүрэлдэхүүний 35 хувийг 30-33 хүртэлх насны алба хаагчид эзэлж байгаа бол ахлагч болон хугацаат цэргийн алба хаагчтай насны үзүүлэлтээр нь харьцуулан авч үзэхэд, ахлагч бүрэлдэхүүний нийт судалгаанд

хамрагдагсдын 40 хувийг 18-23 хүртэлх насны алба хаагчид эзэлж байгаа бол хугацаат цэргийн албанд татагдсан алба хаагчдын 86 хувь нь 19-21 насныхан байна.

Хугацаат цэргийн албанд татагдан ирж, алба хааж байгаа залуусын 55 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 29 хувь нь тусгай дунд, 6 хувь нь дээд, 6 хувь нь бага боловсролтой, хилийн отряд, застав, хилийн харуулд үүрэг гүйцэтгэж байгаа ахлагч бүрэлдэхүүний 54 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 39 хувь нь тусгай дунд боловсролтой, 7 хувь нь дээд боловсрол эзэмшсэн бол хугацаат цэргийн албанд татагдан ирэхээсээ өмнө нийт санал асуулганд оролцогсдын 4 хувь нь гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдсан байна. Эдгээр үзүүлэлтүүдийг судалгаанд оролцсон хугацаат цэргийн алба хаагчдын тоон үзүүлэлттэй харьцуулан авч үзэхэд, 23 хүн тутмын нэг нь гэмт хэрэгт холбогдож, 13 хүн тутмын нэг нь гэмт хэргийн хохирогч болж байжээ.

Хугацаат цэргийн албанд татагдан ирсэн залуусаас согтууруулах ундаа болон мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хэрэглээний талаарх тандалт, судалгааны үр дүнд нийт судалгаанд оролцогчид “Согтууруулах ундаа хэрэглэдэг” гэж хариулснаас гадна 4 хувь нь “Уг зуршлаасаа салах гэж цэргийн албанд татагдсан” гэж хариулсан байна. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэж үзэж байсан эсэх талаар тандан судлахад, нийт асуулгад оролцогчдын 4 хувь буюу 7 хүн “хэрэглэж үзсэн” гэж хариулсан байна. Тэгэхээр нийт судалгаанд оролцогчид нь согтуурч байсан, харин 29 хүн тутмын нэг нь ямар нэгэн байдлаар мансуурч үзэж байсан гэж дүгнэж болохоор байна.

Судалгаанд хамрагдсан ахлагч бүрэлдэхүүний 13 хувь нь согтууруулах ундаа огт хэрэглэдэггүй бол 79 хувь нь баяр ёслол, тэмлэглэлт үйл явдлын үеэр хэрэглэдэг, харин 2 хувь нь согтууруулах ундааны зүйл байнга хэрэглэдэг буюу хамааралтай болсон байна. Ахлагч бүрэлдэхүүний 98 хувь нь “Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэж үзээгүй” гэж хариулсан бол 2 хувь нь “мансууруулах бодис хэрэглэж үзэж байсан” гэж тус тус хариулсан.

Судалгаанд оролцогчдын 96 хувь нь Хил хамгаалах байгуулагад хугацаат цэргийн алба хаасандаа сэтгэл ханамжтай байгаа болохоо илэрхийлсэн бол 4 хувь нь эсрэгээрээ цэргийн алба хаасандаа харамсаж байгаагаа илэрхийлсэн байна. Алба хаагчдын 80 хувь нь “хилийн отряд, заставт алба хаахад бэрхшээл учирч байгаагүй” гэсэн бол 10 хувь нь “аж ахуйн ажил их хийлгэдэг”, 10 хувь нь “хоол, хүнс, хувцасны хангалт муу, дутагдалтай байсан” гэж тус тус хариулсан байна. Ахлагч бүрэлдэхүүний 60 хувь нь “бэрхшээл байхгүй” гэж хариулсан бол 28 хувь нь “хувцасны чанар болон унаа, хөсгийн хүрэлцээтэй байдал тааруу” гэсэн бол 6 хувь нь “хүн хүчний дутагдалтай байдлаас шалтгаалж, олон хоногоор үүрэг гүйцэтгэхэд бэрхшээлтэй байдаг” гэж тус тус хариулсан байна.

Офицер бүрэлдэхүүнээс авсан хилийн отряд, застав, хилийн харуулд, хил хамгаалалт зохион байгуулахад учирч байгаа бэрхшээлийн талаарх санал асуулгад оролцогчдын 69 хувь нь “бэрхшээл байхгүй” гэж хариулсан бол 19 хувь нь “техник, хэрэгслийн нөхөн хангалт муу хийдэг”, 4 хувь нь “хувцасны чанар, хангалт муу” гэж, 5 хувь нь “унаа, хөсөг байхгүй, дутагдалтай” гэж, 2 хувь нь “явганаар үүрэг гүйцэтгэхэд хүндрэлтэй байдаг” гэж тус тус хариулсан байна.

Алба хаах хугацаандаа судалгаанд оролцсон хугацаат цэргийн алба хаагчдын 4 хувь буюу 20 хүн тутмын нэг нь бусдад зодуулах, дэглүүлэх зэргээр дүрмийн бус харьцаанд өртөж байсан бол 96 хувь нь дүрмийн бус харьцаанд өртөж байгаагүй талаараа илэрхийлжээ.

2. Сэтгэл зүйн судалгааны үр дүн

Улсын хилийн зурвасыг сахин хамгаалах журамт үүрэг хүлээсэн цэргийн албан хаагчид өөрийн өсөж, төрсөн нутаг, эцэг, эх, ахан дүүс, найз нөхдөөсөө алс хол оршиж, цэргийн тодорхой дүрэм, журмыг сахин биелүүлж, энгийн иргэний зарим эрхийн хязгаарлалт амсаж, өдөр тутмын цаг хугацаатай үүрэг, даалгавар биелүүлж ажилладгийн хувьд сэтгэл санааны байдал тогтворгүй болж өөрчлөгдөх, албанаас халшрах, стресс, бухимдалд автах явдал цөөнгүй тохиолддог. Тиймээс удирдлагын зүгээс алба хаагчдын сэтгэл зүйн байдлын талаарх судалгааг тогтмол явуулж,

стресс, бухимдал, тэр ч байтугай депресст өртөх аюулаас урьдчилан сэргийлэх шаардлагатай байна.

Судалгаанд оролцогчдоос “Алба хаах хугацаанд таны сэтгэл санааны байдал ямар байсан бэ?” гэсэн асуултад, 85.9 хувь нь “сэтгэл санаа хэвийн байсан”, 8.2 хувь нь “үе үе хямардаг байсан”, 0.5 хувь (нэг алба хаагч) нь “байнга хямардаг” гэж хариулсан бол 5.4 хувь нь уг асуултад хариулт өгөхөөс татгалзжээ.

Хүснэгт №1.

№	Хариулт	Тоо	Хувь
1	Хэвийн байсан	158	85.9%
2	Үе үе хямардаг байсан	15	8.2%
3	Байнга хямардаг байсан	1	0.5%
4	Хариулт өгөөгүй	10	5.4%
5	Нийт	184	100%

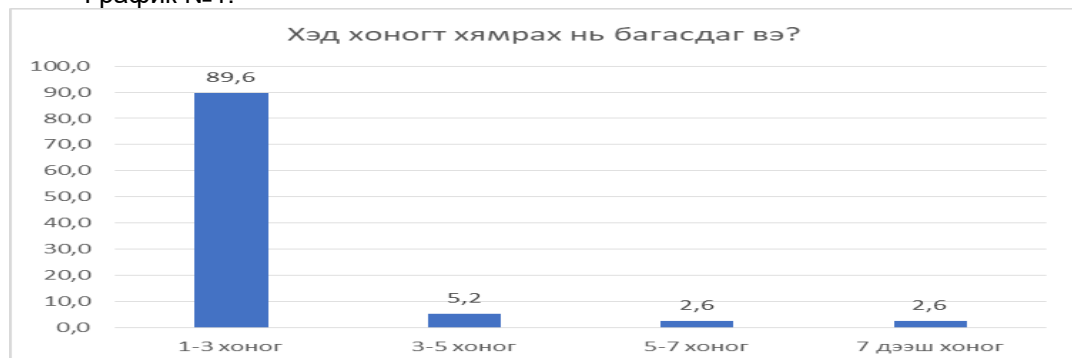
Хилийн алба нь ажил, үүргийн хуваарийн онцлогтойг тооцогдох учир алба хаагчид ямар байршилд үүрэг гүйцэтгэж байгаагаас хамаарч сэтгэл санаа хямрах асуудал үүсэх боломжтой бөгөөд үр дүнд нь элдэв зөрчил, цаашлаад гэмт хэрэгт холбогдох явдал гарахыг үгүйсгэхгүй юм. Судалгаанд оролцогчдоос “Ямар байршилд үүрэг гүйцэтгэхэд сэтгэл санаа хямрах зүйл ажиглагдаж байсан бэ?” гэх асуултад, 34.9 хувь нь “хилийн заставт үүрэг гүйцэтгэхэд сэтгэл санаа илүү ихээр хямардаг” гэж хариулжээ. Харин бусад газарт үүрэг гүйцэтгэхэд сэтгэл санаа хямарч, өөрчлөлт орох явдал харьцангуй бага тохиолдсон болохыг доорх хүснэгтээс харж болно.

Хүснэгт №2.

№	байрлал	Тоо	Хувь
1	Отряд	22	12%
2	Харуул	24	13%
3	Бүх байрлалд	25	13.6%
4	Застав	38	20.7%
5	Хариулахаас татгалзсан	75	40.8%
6	Нийт	184	100%

Судалгаанд оролцсон алба хаагчдын 89.3 хувь нь “эхний 3 хоногтоо тайвширдаг” гэсэн бол 10.4 хувь нь “сэтгэл санааны тавгүй байдал, хямрал гурваас дээш хоногоор үргэлжилдэг” гэжээ.

График №1.

Сэтгэл санаа хямарсан, тавгүй үед 38.7 хувь нь “найз нөхөдтэйгээ ярилцмаар санагддаг” гэж хариулсан бол, 19.4 хувьд нь ар гэрийхэнтэйгээ утсаар ярих, мөн хэмжээний хувьд нь сэтгэл зүйчтэй уулзах зэрэг харилцааны хэрэгцээ бий болж байна. Харин 16.1 хувь нь буюу 6 хугацаат цэргийн алба хаагч тутмын 1 нь “сэтгэл санаа тавгүй үед оргох тухай бодол төрдөг”, 15 алба хаагч тутмын 1 нь “удирдлагад

өс санасан, хариугаа авах тухай бодол төрдөг” гэж хариулсан явдал нь анхаарал татаж байна.

График №2.

Стрессийн үед илрэх ерөнхий хариу урвалыг Сонди тестийн хураангуй хувилбараар судалж үзэхэд дараах үр дүн гарав. Үүнд:

Е-үзүүлэлт хамгийн бага буюу 5.5 хувьд илэрч байна. 20 хүн тутмын нэгт илэрч буй энэхүү үзүүлэлт нь өс санах, хорсох, бухимдах, үзэн ядах, хардах, бусдыг хороох хүсэлтэй байж болохыг илэрхийлдэг. Үүнийг цаашид сэтгэл зүйн нарийвчилсан шинжилгээгээр тодруулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Сонди

		тоо	хувь	хүчинтэй
	h-	15	8.2	10.3
	e-	8	4.3	5.5
	s-	28	15.2	19.2
	m-	13	7.1	8.9
	k-	17	9.2	11.6
	d-	23	12.5	15.8
	hy-	25	13.6	17.1
	p-	17	9.2	11.6
	нийт	146	79.3	100
	хариулаагүй	38	20.7	
		184	100	

Тайлбар:

	Хувь	Сэтгэл зүйн утга
s-	19.2	Бүрэг, идэвхгүй байдал. Өөрт хандсан түрэмгийлэл үйлдэх эрсдэлтэй. Үнэнч, шударга, өөрийгөө үл хайхрах байдлыг илэрхийлнэ.
hy-	17.1	Бусдын анхааралд өртөхийг хүсдэггүй. Бодит байдлаас зайлсхийх эрмэлзэлтэй. Нийтээр тогтсон хэм хэмжээг баримталдаг. Өөрийгөө дутуу үнэлж, байгаагаар нь хүлээн авч чаддаггүй. Сэтгэл зүйн дотоод таагүй асуудалтай, үүнийг нууцлах хүсэлтэй.
d-	15.8	Шинэ харилцаа тогтоох чадвар сул, эцэг эхээс хэт хамааралтай, инцест хандлага илэрч болно. Асуудлыг эмзэг хүлээн авах талтай.

k-	11.6	Бусдын аяыг дагах хандлагатай. Орчин тойрондоо зохицон амьдрах чадвартай хэдий ч, үгүйсгэх, хүлээн зөвшөөрөхгүй байх хандлага илэрдэг.
p-	1 1.6	Өөрийгөө бусадтай харьцуулах хандлага нь тодорхойгүй нөхцөл байдал, үйл явдалд дасан зохицох чадварыг нэмэгдүүлдэг.

		Сэтгэл санаа	байрлал	Хугацаа	Тавгүй үед	Хариу үйлдэл
Спирмена	Сэтгэл санаа	1.000	087	173	091	071
	байрлал	087	1.000	053	130	011
	Тайвшрах хугацаа	173	053	1,000	241*	219*
	Тавгүй үед	091	130	241*	1.000	090
	Хариу үйлдэл	071	011	219*	090	1.000

Сэтгэл зүйн үзэгдлүүдийн хоорондын хамаарлаас харахад:

Тайвшрах хугацаа удаан байх нь тавгүй үед төрдөг мэдрэмж, бодол санаанд нөлөөлж байна. Тодруулбал, сэтгэл санааны хямрал удаан үргэлжлэх тусам оргох болон өс санах, хариугаа авмаар санагдахад хүргэж байгаа байдал нь гэмт хэрэг, зөрчлийн хохирогч, холбогдогч болох суурь шалтгаан гэж үзэж байна.

Судалгааны үр дүнд харилцааны хэрэгцээ маш ихээр үүсдэг болох нь ажиглагдаж байна. Энэ хэрэгцээг хангах нөхцөл боломжийг бүрдүүлж чадвал алба хаагчид амархан тайвширч, ямар нэгэн гэмт санаа, бодол бий болох нөхцөл бүрэлдэхгүй байх сайн талтай юм. Иймд алба хаагчдын харилцааны хэрэгцээг хангах, тодруулбал, сэтгэл зүйчтэй уулзуулах, ар гэрийнхэнтэйгээ ойр ойрхон холбоо тогтоох боломж, нөхцөлийг бүрдүүлэх нь зүйтэй юм.

Дүгнэлт

1. Хил хамгаалах байгууллагын үндсэн бие бүрэлдэхүүний дийлэнх хувийг 18-24 насны эрчүүд эзэлж байна. Энэ насны хүмүүс зан төлөв, харилцаа, хандлага бүрэн төлөвшөөгүй, ахмадын үг, сургааль, ахимаг насны хүмүүсийн хатуу үгийг даах, ойлгож авах чадвар дутмаг байдлаас шалтгаалж гэмт хэрэг үйлдэх явдал харьцангуй их байх хандлага ажиглагдаж байна.

2. Олон хоногоор нийгмийн харилцаанаас тусгаарлагдаж, сэтгэл гутрал, стресст орох нь гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх нэг шалтгаан болж байна. Сэтгэл санааны хямралаас гарч, тайвшрах хугацаа удаан байх нь тавгүй үед төрдөг мэдрэмж, бодол санаанд шууд болон шууд бусаар нөлөөлж байна. Тодруулбал, сэтгэл санааны хямралд байх хугацаа удаашрах тусам албан үүргээ гүйцэтгэхээс халшрах, цаашлаад оргох, эсхүл шууд удирдах албан тушаалтнуудын тавьсан шаардлага, хууль ёсны тушаалыг биелүүлэхээс татгалзах, өс санах, хариугаа авах сэдэл төрүүлэхэд түлхэц өгч байна.

3. Судалгаанд оролцсон алба хаагчдын 4 хувь нь гэмт хэргийн улмаас хохирч байсан бол мөн хэмжээний албан хаагч гэмт хэрэгт холбогдож байжээ. Түүнээс гадна энэ хэмжээний албан хаагчид согтууруулах ундаа, мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэж байсан талаар харуулсан судалгааны үр дүнгээс дүгнэхэд, урьд өмнө авсан сэтгэл зүйн гэмтэл нь олон хоногоор нийгмээс тусгаарлагдан үүрэг гүйцэтгэхэд дахин сэргэж, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх шалтгаан болж байна.

4. Сэтгэл санаа хямарсан, тавгүй үедээ 58.1 буюу ихэнх хувь нь ойр дотны хүмүүс (найз нөхөд, ар гэрийнхэн)-тэйгээ ярилцахыг илүүд үздэг болох нь судалгаанаас ажиглагдсан. Харин 19.4 хувьд нь сэтгэл зүйчтэй уулзах зэрэг харилцааны хэрэгцээ бий болж байгаа явдал нь хилийн зурваст алба хаагчдыг мэргэжлийн сэтгэл зүйчээр хангаж, стресс, бухимдал үүссэн тохиолдолд тэр даруйд нь хэвийн болгох тал дээр анхаарах шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. 1992. №01
2. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль (шинэчилсэн найруулга), “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. 2019. №42
3. Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. 2002. №03
4. Хил хамгаалах байгууллагын алба хаагчдаас үйлдсэн гэмт хэргийн судалгааны тайлан. Улаанбаатар. 2021